

TÜRKİYE'NİN

Doğal-Egzotik

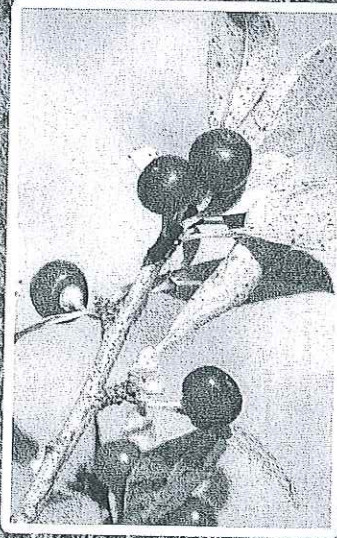
AĞAÇ ve ÇALILARI

1

İlk Bölümler
Gymnospermler
(A-Z)

Angiospermler
(A-G)

Prof. Dr. Ünal AKKEMİK
Editör

I

Gymnospermiler

Angiospermiler

(A-G)

Editör

Prof. Dr. Ünal Akkemik

Bölüm Yazarları (*Alfabetik sırayla*)

Ahmet Emre Yaprak (<i>Ankara Ü. Fen Fak.</i>)	Hüseyin Fakir (<i>S.D.Ü. Orman Fakültesi</i>)
Ali Kavgacı (<i>Batı Akdeniz Orm. Arş. Enst.</i>)	İsa Başköse (<i>Biyolog</i>)
Ali Kaya (<i>Orman Mühendisi</i>)	Nesibe Köse (<i>İstanbul Ü.Orman Fakültesi</i>)
Aliye Aras (<i>İ.Ü.Fen Fakültesi</i>)	Neval G. Özkan (<i>Düzce Ü. Orman Fakültesi</i>)
Alper H. Çolak (<i>İst. Ü.Orman Fakültesi</i>)	Nihan Koçer (<i>Düzce Ü. Orman Fakültesi</i>)
Bilge Tunçkol (<i>Bartın Ü. Meslek Y.okulu</i>)	Nurgül Karlıoğlu (<i>İstanbul Ü.Orman Fakültesi</i>)
E.Burcu Yeşilyurt (<i>Biyolog</i>)	Özgür Eminağaoğlu (<i>Artv. Çoruh Ü. Orman F.</i>)
Emrah Yüksel (<i>Artvin Çoruh Ü. Orman F.</i>)	Rüya Yılmaz (<i>Orman Mühendisi</i>)
Dilek Oral (<i>İstanbul Ü.Orman Fakültesi</i>)	Saime Başaran (<i>Batı Akdeniz Orm. Arş. Enst.</i>)
Ernaz Altundağ (<i>Düzce Ü. Fen-Edebiyat F.</i>)	Salih Sercan Kanoğlu (<i>N. Gökyiğit Botanik B.</i>)
Gamze Tuttu (<i>Ç.Karatekin Ü. Orman F.</i>)	Serdar Aslan (<i>Düzce Ü. Orman Fakültesi</i>)
Gül Nilhan Tuğ (<i>Ankara Ü. Fen Fak.</i>)	Tolga Ok (<i>K.Maraş S.U. Orman Fakültesi</i>)
Güven Aksu (<i>Artvin Çoruh Ü. Orman F.</i>)	Turgay Birtürk (<i>Düzce Ü. Orman Fakültesi</i>)
H.Tuncay Güner (<i>İst. Ü.Orman Fakültesi</i>)	Ünal Akkemik (<i>İstanbul Ü.Orman Fakültesi</i>)
Hatice Yılmaz (<i>İstanbul Ü.Orman Fakültesi</i>)	Zeki Aytaç (<i>Gazi Ü. Fen-Edebiyat Fak.</i>)

Ribes L. (Frenk üzümüleri)

Özgür Eminağaoğlu

Çoğunlukla yaprağını döken, pek az olarak da herdem yeşil olan, bodur ya da orta boyda çalılardır. Yaprakları sade ya da az çok derince bölünmüş, uzunca saplı, dizilişi almaçlı, kulakçık bulunur ya da bulunmaz. Çiçekler yeşilimsi, beyaz, sarımsı ya da kırmızımsı renkte, az ya da çok çiçekli, sarkık salkım kuruluşunda toplanmış, az olarak tek durumda, erdişi, pek az olarak dioik, örtü yaprakları çanak ve taç yaprak olarak ayrılmış olup her biri 4 -5 parçalıdır. Taç yapraklar çoğu kez çanak yapraklardan kısadır. Örtü yaprakları bardak ya da çan biçimindeki çiçek tablasıyla kaynaşmış durumda bulunur. Stamen 4-5 tanedir. Ovaryum 1 gözlü olup alt durumludur. Çok sayıda tohum taslağı vardır. Meyve üzümüsü olup çok sayıda tohum taşır (Chamberlain,1972a).

Ribes cinsine ait Türkiye'de doğal yetişen 8 türe ilişkin tanı anahtarı aşağıda verilmiştir (Tutin ve ark, 2010; Chamberlain,1972a):

1.Dikenli çalı,

- 2.Çiçekler, yaprak koltuğunda 1-3 adeti bir arada, meyve guddeli tüylü, çanak yapraklar 5-7 mm, açık ya da pembemsi yeşil

..... *Ribes uva-crispa*

- 2.Çiçekler, 8-15 çiçekli salkım şeklinde, meyve tüysüz, çanak yapraklar 2-2,3 mm ve yeşilimsi sarı renkte

..... *Ribes anatolica*

1.Dikensiz çalı,

- 3.Çiçekler dioik; çiçek kurulu ekseni guddeli-tüylü

- 4.Tomurcuklar yumurtamsı, küt uçlu; meyve guddeli-tüylü

.....*Ribes orientale*

- 4.Tomurcuklar uzunca, sivri uçlu; meyve tüysüz

..... *Ribes alpinum*

- 3.Çiçekler erdişi; çiçek kurulu ekseni tüysüz

- 5.Yaprakların altı sapsız aromatik guddelerle kaplı; meyve morumsu siyah

..... *Ribes nigrum*

- 5.Yaprakların altında sapsız guddeler yok, meyve kırmızı

- 6.Hipantiyum çan biçiminde; çanak yaprak kenarı yoğun bir şekilde kirpikli

.....*Ribes biebersteinii*

- 6.Çukurlaşmış çiçek tablası (hipantiyum) neredeyse düz; çanak yaprak kenarları tüysüz ya da sadece çok az kirpikli

- 7.Çanak yapraklar dils, aşağı doğru eğik

.....*Ribes multiflorum*

- 7.Çanak yapraklar ters yumurtamsı veya spatula gibi, dik ya da yayık

.....*Ribes rubrum*

***Ribes alpinum* L.**

Dağ frenküzümü

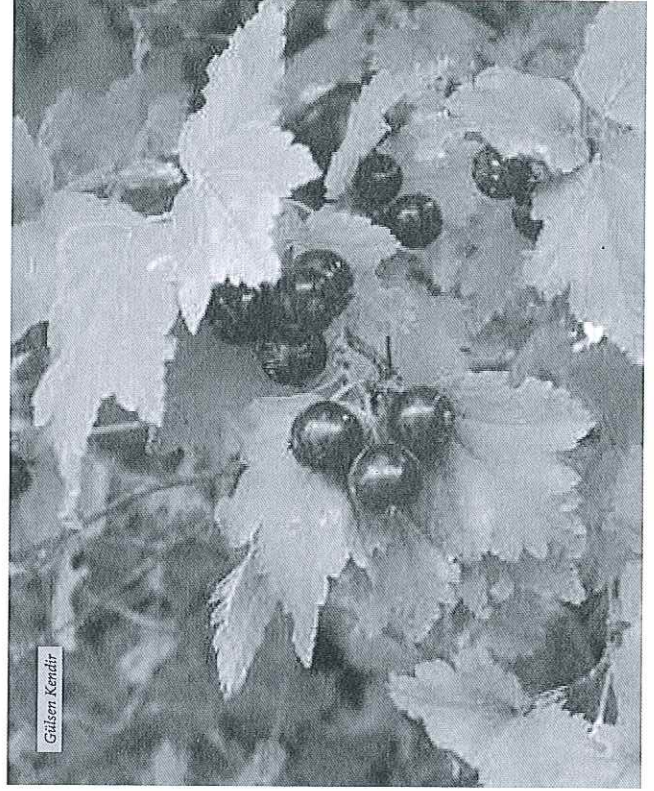
Doğal

Yayılışı

İlk kez İsveç, İsviçre ve İngiltere'den tanımlanmıştır. Türkiye, Avrupa, Kafkasya, Gürcistan, Ermenistan ve Kuzey İran'da yayılış gösterir. Türkiye'de, Kuzey Doğu Anadolu'da nadir olarak bulunan bir türdür. Artvin, Rize, Trabzon ve Giresun illerinde doğal yayılış gösterir.

Botanik Özellikleri

Dikensiz, 1-3 m boylarında çalılardır. Tomurcuklar 10 mm'ye kadar, sivri uçludur. Yapraklar 3-6,5 x 3-6,5 cm, saplı guddelerin karışımıyla seyrek tüylü; dip kısmı kesik veya hemen hemen yüreğimsidir. Çiçek kurulu guddeli eksenli olup 8-30 çiçekli dik salkımdır. Brahtecikler 4-8 mm'dir. Çiçekler fonksiyonel olarak dioik, mor benekli sarımsı yeşil; hipantiyum leğen şeklinde; çanak yapraklar açık; taç yapraklar ufaktır. Meyve küremsi, 4-6 mm çapında, kırmızı, tüysüzdür. Çiçeklenme zamanı temmuz-ağustos aylarıdır (Chamberlain, 1972a).

Gülşen Kendir

Gülşen Kendir

Ribes anatolica Behçet

Endemik

Yayılışı

Türkiye'de Bitlis ilinde 2500 m yükseklikteki volkanik kayalık alanlarda yayılış gösteren endemik bir türdür.

Botanik Özellikleri

Gövdeleri ince, 1-1,5 m boylanabilen, nodları ve bazen nodlar arasında düz veya belli belirsiz kıvrımlı dikenli (2-6 mm uzunlukta-bazen yok) olan çalılardır. Yapraklar 1-2,5 x 1-2 cm boyutlarında, tüysüz, uçta düzensiz dişli ya da 3-5 loplu ve dipte köşeleri yuvarlak üçgen şeklindedir. Dik veya belli belirsiz kıvrımlı olan çiçek kurulu 8-15 çiçekli (3-5 cm uzunlukta) salkım halinde olup tüysüz eksenlidir. Brahte 3-5 mm uzunlukta, uçta tüysüz ve siğillidir. Çiçek erselik, hipantiyum da imada düz; çanak yapraklar 2-2,3 mm uzunlukta, hemen hemen yayılmış, yeşilimsi sarı renkte, tüysüz; taç yapraklar çanak yaprakların ortalama yarısı kadar uzun, beyazımsı renkte, stilus tüysüz; çiçeklenme zamanı mayıs-haziran aylarıdır. Meyve tüysüz, küremsi şekilde, kırmızı veya sarımsı kırmızı renkte, 5-8 mm uzunlukta, meyve zamanı temmuz ayıdır (Behçet, 2000).

Ribes biebersteinii Berlex DC.

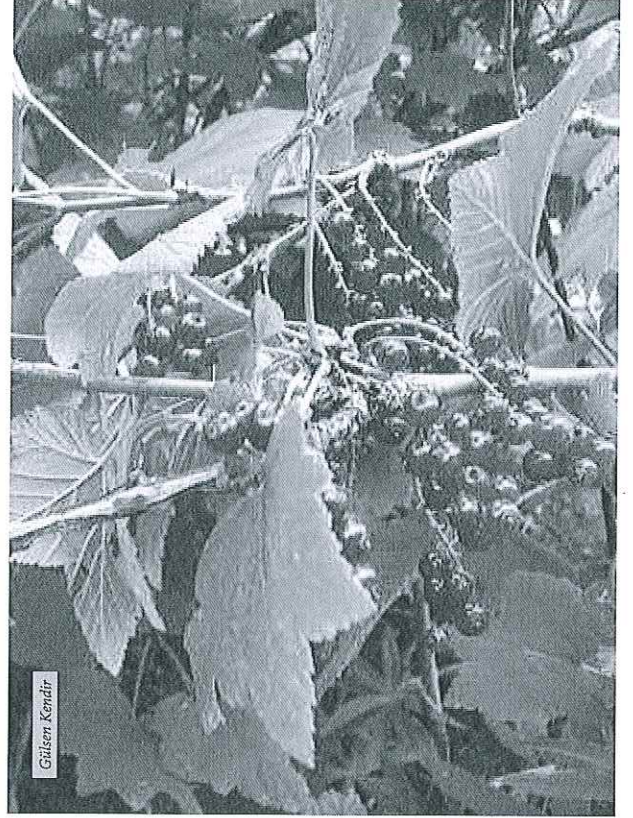
Doğal

Yayılışı

Kafkasya ve Kuzey Batı İran'da yayılış gösteren ve Öksin elementi olan bir türdür. Türkiye'de Artvin, Rize, Trabzon ve Kars illerinde yayılış gösterir. Nadir türlerdendir.

Botanik Özellikleri

Dikensiz, 1-3 metre boya ulaşabilen çalıdır. Yaprakları ortalama 12 x 13 cm boyutlarına ulaşabilir. 3-5 loplu elsi tipte olup tabanı yüreğimsidir. Çiçek kurulu eksen tüysüz olup 20-40 çiçekli yatık salkımdır. Brahtecikler ortalama 1 mm'dir. Çiçekler erdişi, kırmızımsı; hipantiyum çan şeklinde; çanak yapraklar dipte dik, üstte açık; taç yapraklar çanak yaprakların $\frac{1}{2}$ ' si kadar uzunluğundadır. Meyve küremsi, 4-6 mm çapında, kırmızı ve tüysüzdür. Meyve olgunlaşma zamanı temmuz ayıdır (Chamberlain, 1972a).

Gülşen Kendir

Gülşen Kendir

Ribes multiflorum Kit. ex Roemer & Schultes

Doğal

Yayılışı

Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya ve Yugoslavya'da yayılış gösteren Doğu Akdeniz elementidir. Türkiye'de yalnızca Uşak ilinden bilinen nadir türlerdendir.

Botanik Özellikleri

1,5-2 m boya ulaşabilen bir çalıdır. Yapraklar ortalama 10 x 10 cm, genellikle tüysüz; yaprak sapı ise tüylüdür. Çiçekler sarkık salkım halinde kurullar oluşturur, 30-50 adet sarımsı-yeşil çiçeklerden oluşan kurul en fazla 12 cm uzunluğundadır. Brahtecikler 1 mm'dir. Çanak yapraklar dils ve aşağı doğru eğilmiş; taç yapraklar çok kısa, aşağı doğru eğilmiştir. Meyve kırmızı, ekşi ve tüysüzdür (Tutin ve ark., 2010).

Ribes nigrum L.

Frenk üzümü

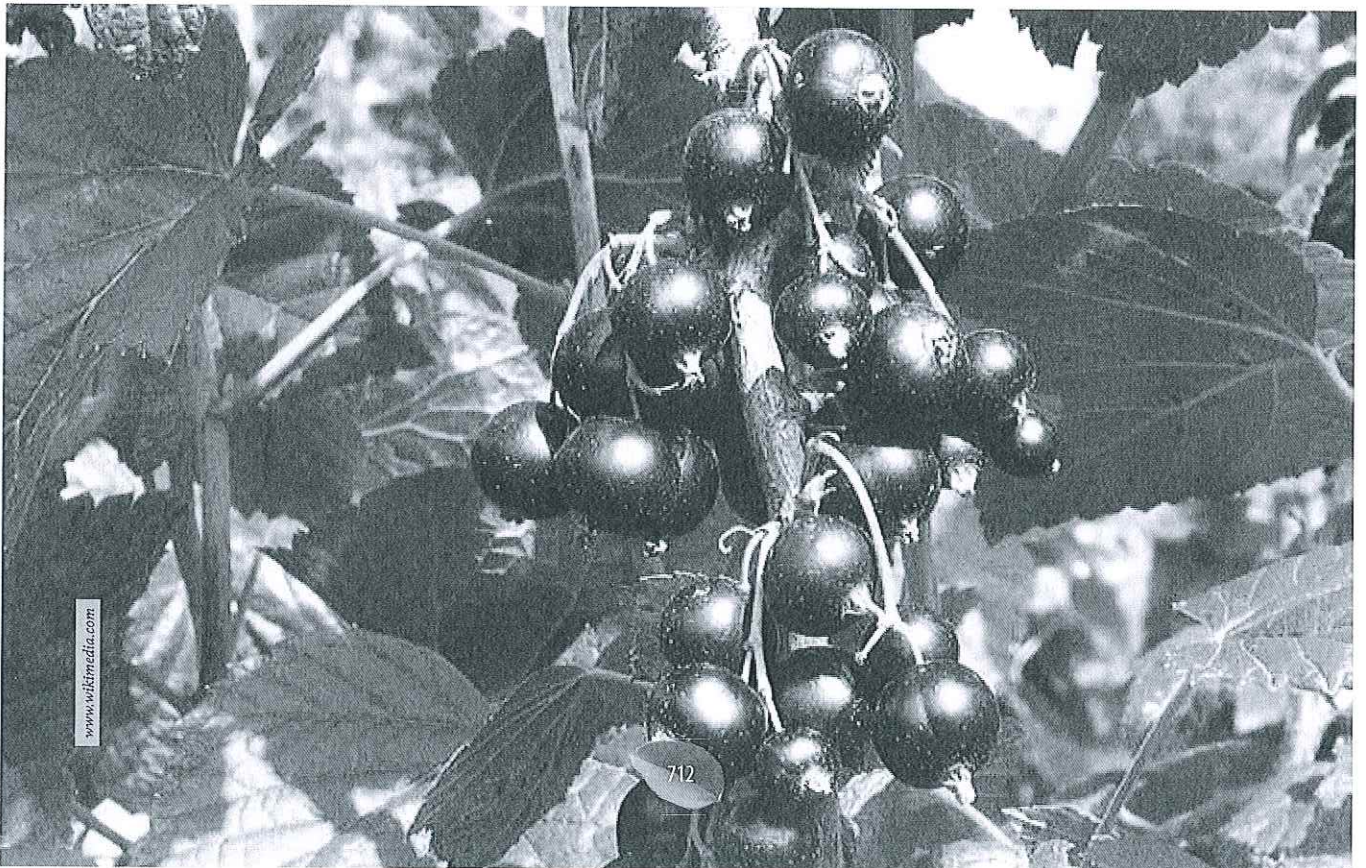
Doğal

Yayılışı

İsveç ve İsviçre'den ilk defa tanımlanmıştır. Orta ve Doğu Avrupada doğal yayılış gösteren bir türdür. Türkiye'de Doğu Anadolu'da, özellikle Artvin ve Muş illerinde yayılış gösterir.

Botanik Özellikleri

Güçlü hoş kokulu, 1-2 metre boylarında, dikensiz çalılardır. Yapraklar 8,5 x 10 cm boyutlarına ulaşabilen, üst yüzü tüysüz, alt yüzü ise sapsız hoş kokulu guddeli seyrek tüylüdür. Çiçek kurulu eksenli tüysüz olup, 5-10 çiçekli sarkık salkımdır. Brahtecikler ortalama 1 mm'dir. Çiçekler erdişi, kırmızımsı ya da kahverengimsi yeşildir. Hipantiyum çan şeklinde; çanak yapraklar geriye kıvrık; taç yapraklar çanak yaprakların yaklaşık 2/3'ü kadar, beyazımsıdır. Meyve küremsi, çapı 10 mm'ye kadar, siyah ya da nadiren zeytin yeşili rengindedir (Chamberlain, 1972a).

***Ribes orientale* Desf.**

Doğu Frenküzümü, İtüzümü

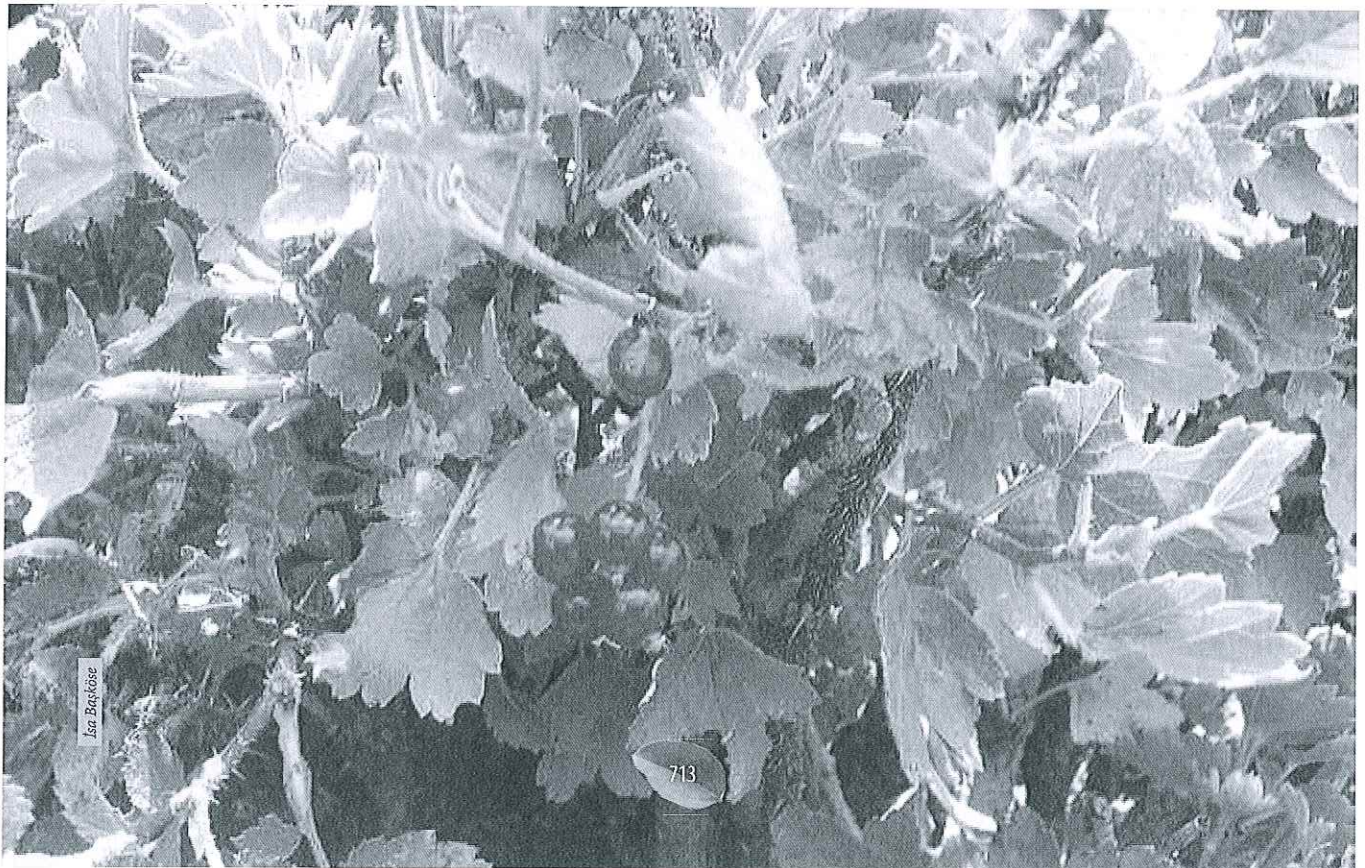
Doğal

Yayılışı

Türkiye, Yunanistan, Kafkasya, İran, Anti-Lübnan ve Filistin'de 1450-2500 m yükseltilerde çalılıklarda ve kayalıklarda doğal olarak bulunur. Türkiye'de Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde; Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, Kars, Kayseri, Niğde, Erzurum ve Isparta illerinde yayılış gösterir.

Botanik Özellikleri

R. alpinum'dan farklılıkları; daha kısa, geniş tomurcuklu, daha yoğun guddeli yapraklı ve meyve rengi soluk (sarı veya turuncu-kırmızı) ve guddeli meyvelidir. Çiçeklenme zamanı temmuz-ağustos aylarıdır (Chamberlain, 1972a).

Ribes rubrum L.

Frenk üzümü

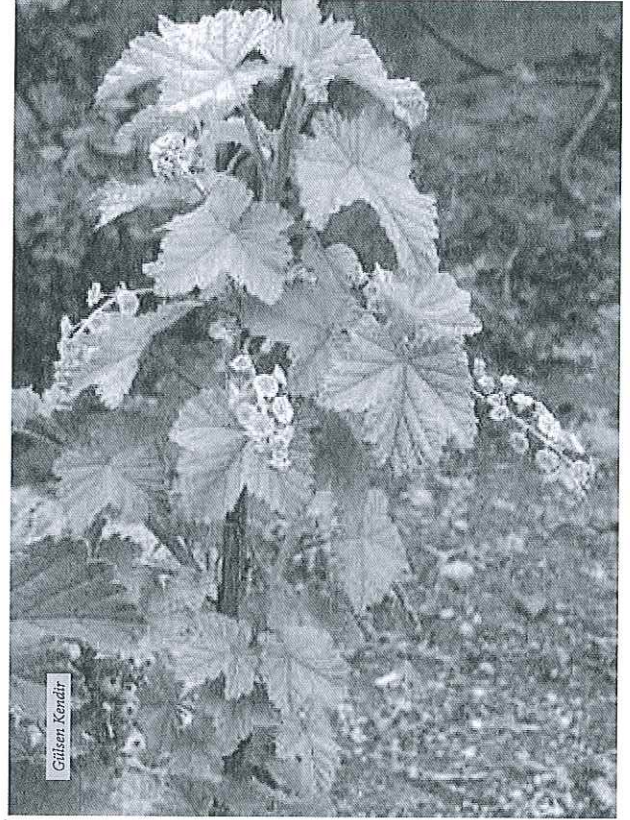
Egzotik

Yayılışı

İsveç'ten tanımlanmış olup Batı Avrupa'da doğaldır. Türkiye'de doğallaşmıştır. Yenen meyvelerinden dolayı kültürü yapılır.

Botanik Özellikleri

Dikensiz bir çalı olup 1-1,5 metre boyuna ulaşır. Yapraklar 5-7 x 7-9 cm, elsi şekilde 3-5 loplu olup tabanı yüreğimsidir. Çiçek kurulu; 0-20 çiçekli yatık ya da sarkık salkım olup ekseni tüysüzdür. Brahtecikler ortalama 1 mm'dir. Çiçekler erdişi, yeşilimsi renkte ve mor benekli; çiçek tablası (hipantiyum) daima düz; çanak yapraklar açık; taç yapraklar çok küçüktür. Meyve küremsi, 6-10 mm çapında, kırmızı, tüysüzdür. Çiçeklenme zamanı haziran ayıdır. Kültürü yapılır (Chamberlain, 1972a).

Gülen Kendir

Gülen Kendir

Ribes uva-crispa L.

Bektaş üzümlü

Doğal

Yayılışı

İlk defa Kuzey Avrupadan tanımlanmıştır. Türkiye'nin Kuzey ve Kuzey doğusunda, Batı, Orta ve Güney Avrupada, Kafkasya ve Kuzey İran'da yayılış gösteren bir türdür. Yenebilen meyvelerinden dolayı kültürü yapılan bir bitkidir. Türkiye'de Kars ilinde doğal yayılışa sahiptir.

Botanik Özellikleri

Dikenli, 1-1,5 m boylarında çalılardır. Gövdesi üzerindeki düğümlerde (nod) 2-3 diken bulunur. Yapraklar 4-5 x 4-6,5 cm; seyrek tüylü veya tüysüz, tabanı kesik veya hemen hemen yüreğimsidir. Çiçekler; yaprak koltuğunda 1-3'lü, erdişi, soluk yeşil, bazen pembemsi; hipantiyum yarım küre şeklinde; çanak yapraklar 5-7 mm, geriye doğru kıvrımlı; taç yapraklar beyaz ve çanak yaprakların ortalama 1/3'ü kadardır. Meyve küremsi-yumurtamsı şekillerde, ortalama 10 mm çapında, yeşil, sarı veya pembemsi kırmızı, genellikle tüylüdür. Çiçeklenme zamanı mayıs-haziran aylarıdır (Chamberlain, 1972a).

